

М. В. Карповець

ФЛАНЕР ЯК ОСОБЛИВА МОДЕЛЬ ІДЕНТИЧНОСТІ В УРБАНІСТИЧНІЙ ТЕОРІЇ В. БЕНЬЯМІНА

У статті теоретично осмислюється “фланер” як специфічний спосіб буття людини в місті на прикладі текстів Вальтера Беньяміна. Разом з тим, саме фланер і є тим смисловим маркером, який визначає ідентичність міщанина. Звідси випливає, що концепт “фланер” не співвідноситься із трактуванням у сучасній урбаністичній теорії.

Ключові слова: фланер, ідентичність, міське середовище, урбаністичний ландшафт, міська ідентичність, фрагментарне буття.

М. V. Karpovets

FLANER AS SPECIAL PATTERN OF W. BENJAMIN'S URBAN THEORY

This research is attempt of theoretical understanding the special form of human being in the city as “flaner”. Its based on Walter Benjamin's texts. At the same time flaner is a sense marker. He defines the citizen's identity. The conclusion is concept “flaner” doesn't correlate with interpretation in modern urban theory.

Key words: flbaneur, identity, city environment, urban landscape, city identity, fragmentary being.

Одним із найяскравіших прикладів фланерування (від фр. “flâneur” – бродячий, мандрівний) є опис психоделічної подорожі Леопольда Блума на сторінках феноменального роману Д. Джойса “Улісс”. На початку другої частини можемо прочитати такі роздуми “героя”: “Він перейшов на сонячну сторону, минаючи відкритий люк погребу в сімдесят п'ятому домі. (...) Відчуваєш себе молодшим. Де-небудь на сході, ось таким ранком, кинутись в дорогу на зорі. (...) Бродиш вулицями під навісами. Голови прихожих в тюрбанах. (...) Тиняється цілий день. Можеш зустріти пару грабіжників. Ну і що, зустрінеш” [1, 59].

Виділені курсивом наміри і дії Блума свідчать про незвичний для серйозного бюргера розклад дня. Це лише початок великої подорожі персонажа сторінками роману, який і сам є настільною книгою фланера.

Вальтер Беньямін ввів фланера в аналіз культури як центральний концепт і символ сучасного міста. Урбаністичний ландшафт для Беньяміна виражений як архітектура, яка в останню чергу є продуктом історії. Вона є “важливим свідченням прихованої міфології” капіталістичного суспільства – в перевалках поєднуються сучасність, минуле і можливе майбутнє [5, 115]. Проходячи провулками, темними вулицями, покинутими дворами можна проявити “справжнє місто”, а разом з ним – зрозуміти себе. Фланерування не зобов'язувало людину абсолютно нічим – воно перебувало поза соціальною ієрархією. Чому для Беньяміна важливий саме такий, маргінальний і творчий, спосіб буття в місті? На це питання може відповісти листування теоретика із своїм другом Шоломом. Так, С. Ромашко на прикладі колекціонування речей наводить особливу значимість для Беньяміна крайностей і пограничних ситуацій [6, 5]. У такому випадку богемний спосіб життя фланера збігається із “надривною” ситуацією в бутті. Судячи із ранніх досліджень Люїса Вірта, сама “урбанізація більше не означає тільки процес завдяки якому люди зацікавлені в об'єднаній системі міста” [10, 5].

Саме в цій пограничності і фрагментарності місто починає сприйматись по-особливому, водночас проявляючись і являючи себе з іншого боку. У “Берлінських хроніках” В. Беньямін пише: “Втратити дорогу в місті може бути нецікаво і банально. Для цього потрібне всього лише незнання. Заплутатися ж в ньому, як блукають в лісі, – це вимагає зовсім іншої підготовки. Тоді знаки і назви вулиць, перехожі, дахи, кіоски або трактири повинні говорити з мандрівником хрускотом лісової гілки під ногами, віддаленим криком переляканої пташки, раптовою тишею блискавки, серед якої стрімко виростає лілія. Цьому мистецтву блукання мене навчив Париж; він здійснив мрію, першими слідами якої були лабіринти на кутиках моїх шкільних зошитів” [3, 169]. Справді, як “культурний тип” фланер сформувався в ХІХ

ст. в Парижі. Проте це не означає, що його практики не було раніше. Так, П. Вайль зазначає: “Як розповідає Светоній, сам імператор Нерон “надягав штучне волосся чи шапку і йшов тинятись в забігайлівки чи бродити провулками” [4, 38]. Фланери гуляли вулицями завжди, збирались на площах і бульварам. Візуальним свідченням цього є картини імпресіоністів, які самі фланерували в пошуках ідей. Таким чином, фланер не просто тиняється, а він бачить і роздумує. Очевидно, через таку “надмірну” рефлексивність Беньямін вбачав у фланеруванні певну привілейованість серед інших людей у міському середовищі.

Оскільки фланерування ніколи не було офіційною і формальною практикою, а, швидше, є певним способом життя, то і “чітких правил для поведінки фланера ніхто не виробляв” [3, 29]. Мабуть, навпаки, фланер може собі дозволити забути про деякі загальноприйняті правила поведінки в суспільних місцях, а саме без упереджень роздивлятися абсолютно незнайомих йому людей. У зв'язку з цим у ХІХ ст. фланерів іноді характеризували як “безсоромних”.

Сам феномен блукання взагалі заклав основний принцип парадигми постмодерну – гіпертексту. Так, наведемо чималу цитату із статті З. Баумана “Від паломника до туриста”, у якій він зазначає: “Здається, в Нові часи всі нитки життя зустрілися і сплелися в проведення часу і життєвий досвід фланера: пофланувати – все одно, що сходити в театр, побути серед сторонніх і бути стороннім для них (бути в натовпі, але не належати йому), сприймати цих чужих людей як “поверхневі”; так, як ніби тією “видимістю” вичерпується їх “сутність”, і додатково до цього бачити і знати їх швидкоплинно. Психологічно таке гуляння означає представлення людської реальності у вигляді серії часткових епізодів, тобто серії подій без минулого і без наслідків. (...) Фланер користувався всіма задоволеннями модерного життя, не знаючи пов'язаних з нею мук” [2, 12]. Особливо цікавою для цієї проблеми є остання теза, де зазначається про відсутність відповідальності у “блукаючого”. Таке розуміння фланерства контрастне тому, про яке писав В. Беньямін. Невідповідальність позбавляє міщанина ідентичності, а відтак – руйнує і розриває зв'язки із містом. Коли відповідальність

(принаймні спроба такої – “я блукаю, проте мені не байдуже” [7]) скріплює індивіда із міським середовищем, більш того, воно набуває певної сакральності і перебуває поза часом і простором. Згадуючи свого п'ятого провідника по місту (Ф. Хесселя) В. Беньямін по-особливому пише про Париж, прогулянка по якому є для автора не чим іншим як святом: “(...) святкування в рідному місті наших спільних прогулянок по Парижу, схоже на повернення в гавань, де мости здійснюються і осідають під ногами матросів, ніби на хвилях. А в центрі цього святкування був “зелений луг” – ліжко, що все ще височіє, подібно чіпатиму, над диванами, що стоять всюди” [3, 170]. Таке здавалося б сюрреалістичне зображення міста повинно викликати недовіру в читача, проте відбувається навпаки: автор гіпнотизує читача, так само, як колись його зачарував Париж.

На відміну від В. Беньяміна, який поетично сприймає міський ландшафт в процесі фланерства, для З. Баумана місто постає зовсім інакше. Так, “malls” (з анг. “галерея для гуляння”, “пасаж”) спочатку означало доріжки для піших прогулянок. Тепер більшість “malls” стали торговими, тобто “доріжками”, де прогулюються купуючи, і купують прогулюючись. Торговці почули привабливу спокусливість фланерських звичок і почали упроваджувати її в життя. Можна навіть сказати, що торгові “malls” – це маленькі світи, зроблені на замовлення за міркою фланера, місця, де люди проходять повз один одного, де зустрічам гарантована епізодичність, де сьогоднішня вихоплене з минулого і майбутнього, де погляд ковзає і шліфує поверхні” [2, 14]. Для З. Баумана та інших дослідників (Р. Сеннет [8], Д. Фрісбі) фланери в сучасному мегаполісі є прикладом роздробленої ідентичності, що є далеко не позитивним моментом в суспільстві.

Таким чином, фланер – це особлива культурна модель в урбаністичній теорії Вальтера Беньяміна, яка розкриває істинну сутність міста. Спосіб буття фланера дещо романтизований теоретиком і йде всупереч із сучасним розумінням фланерування. Це пояснюється як духовним настроєм доби, так і власне суб'єктивним досвідом Беньяміна.

Література:

1. Джойс Дж. Улисс. – СПб.: Азбука-классика, 2006.
2. Бауман З. От паломника к туристу // Социологический журнал. – 1995. – № 4.
3. Беньямин В. Московский дневник. – М.: Ad Marginem, 1997.
4. Вайль П. Гений места. – М.: Колибри, 2006.
5. Делитц Х. Архитектура в социальном измерении // Социологические исследования. – № 10 (октябрь). – 2008.
6. Ромашко С. Раздуть в прошлом искру надежды...: Вальтер Беньямин и преодоление времени // НЛЮ. – 2000. – № 46.
7. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь // Логос. – 2002. – № 3 (34). – С. 2 – 12. 7. Benjamin W. Paris, capitale du XIXe siècle (1939). Dans le cadre de la collection: “Les classiques des sciences sociales”. (Une édition électronique réalisée à partir du texte de Walter Benjamin, “Paris, capitale du XIXe siècle”). http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/index.html (06.03.09).
8. Sennet R. Uses of Disorder: Personal Identity and City Life. – London: Faber&Faber, 1996. – 217 p.
9. The Unknown City. Contesting Architecture and Social Space. Edited by I. Borden, J. Kerr, J. Rendell, with A. Pivaro. – The MIT Press: Cambridge, Massachusetts; London, England, 2001.
10. Wirth L. Urbanism as a Way of Life // The American Journal of Sociology. – 1938. – Vol. 44, № 1. (Jul.).